

KAPITOLA 1

Charakteristika a postavení zeměpisných označení v systému práva duševního vlastnictví

Koncepce všech práv duševního vlastnictví je založena na výlučných právech jediného držitele, ale koncepce zeměpisných označení je založena na úplně jiném principu, na možnosti, aby každý výrobce, který umístí svoji výrobu na určitém zeměpisném místě, mohl označovat své výrobky zeměpisným označením, pokud dodrží určitá, předem stanovená pravidla.⁹ Tedy neexistuje jediný výlučný držitel práva k zeměpisnému označení.

Práva k zeměpisným označením jsou vlastně jakási kolektivní nebo skupinová práva duševního vlastnictví, ale není vyloučeno, aby byl i jediný výrobce – žadatel o udělení práva k zeměpisnému označení, pokud jako jediný vyrábí výrobek, který může nést příslušné označení. Prakticky se tedy stává, že vzhledem k historickým, sociálním a ekonomickým okolnostem a vývoji má zeměpisné označení pouze jednoho či dva držitele.

Pro účely úvodní charakteristiky zeměpisných označení, která by měla sloužit k pochopení podstaty této nehmotné věci, bude v následujícím textu stručně vysvětlena povaha zeměpisných označení potravin a zemědělských výrobků v celoevropském kontextu, v systému *sui generis*, který je z mezinárodního pohledu asi nejpropracovanějším systémem právní ochrany zeměpisných označení. Dále bude provedeno stručné srovnání zeměpisných označení s ochrannými známkami, které jim jsou svojí povahou nejbližší.

Pro potraviny a zemědělské výrobky¹⁰ existují v současnosti v EU dvě formy ochrany zeměpisného označení výrobků. Za prvé jsou to „chráněná označení původu“, zkratka „CHOP“ (Protected Designation of Origin – PDO), a za druhé „chráněná zeměpisná označení“, zkratka CHZO (Protected Geographical Indications – PGI).

⁹ V případě zeměpisných označení pro potraviny jsou v evropském právu tato pravidla uvedena v tzv. specifikaci výrobku.

¹⁰ Zeměpisná označení pro potraviny a zemědělské výrobky definuje nařízení č. 1151/2012 o režimech jakosti.

„Označením původu“ se rozumí název, který identifikuje produkt:

- a) pocházející z určitého místa či regionu nebo ve výjimečných případech z určité země,
- b) jehož jakost nebo vlastnosti jsou zásadně nebo výlučně dány konkrétním zeměpisným prostředím s jeho vlastními přírodními a lidskými činiteli a
- c) u něhož všechny fáze produkce probíhají ve vymezené zeměpisné oblasti.

Označení původu však mohou nést i produkty, pro jejichž výrobu suroviny¹¹ pocházejí ze zeměpisné oblasti širší nebo jiné, než je vymezená zeměpisná oblast, pokud jsou splněny tyto podmínky:

- a) je vymezena oblast produkce surovin,
- b) existují zvláštní podmínky produkce surovin,
- c) existuje režim kontroly zajišťující dodržování podmínek produkce surovin,
- d) dotyčná označení původu byla uznána za označení původu v zemi původu před 1. květnem 2004.

„Zeměpisným označením“ se rozumí název, který identifikuje produkt:

- a) pocházející z určitého místa, regionu nebo země,
- b) jehož danou jakost, pověst nebo jiné vlastnosti lze přičíst především jeho zeměpisnému původu a
- c) u něhož alespoň jedna z fází produkce probíhá ve vymezené zeměpisné oblasti.

Vazba mezi vlastnostmi zboží a jeho zeměpisným původem je u chráněného zeměpisného označení volnější než u chráněného označení původu, jedná se však o dva rovnocenné systémy ochrany. Pro zápis chráněného zeměpisného označení je tedy postačující, aby pouze jedna výrobní fáze (příprava, zpracování, výroba) probíhala ve vymezeném území, splnění podmínek pro zápis je tedy podstatně snadnější. Nutno konstatovat, že většina označení pocházející z České republiky, zapsaná v databázi u Evropské komise,¹² je zapsaná v režimu chráněné zeměpisné označení. Je jich celkem 23 a jsou to např. Karlovarské oplatky, Olomoucké tvarůžky, Štramberské uši, Znojenské pivo, České pivo, Budějovické pivo, Hořické trubičky, dvě varianty názvu Jihočeská Niva a další názvy.¹³

Podstatně náročnější co do vymezení místa a podmínek výroby je chráněné označení původu, kterých z České republiky je na evropské úrovni zapsáno v současnosti pouze šest: Vřesetarská cibule, Chamomilla bohémica, Český kmín, Nošovické kysané zelí, Pohořelický kapr a Žatecký chmel.

¹¹ Pro tento účel (podle nařízení č. 1151/2012, čl. 5. odst. 3) lze za suroviny považovat pouze živá zvířata, maso a mléko.

¹² Database of Origin and Registration, dostupné z: <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

¹³ Database of Origin and Registration [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

Jak již bylo zmíněno, z hlediska zařazení zeměpisných označení mezi ostatní práva duševního vlastnictví jsou zeměpisná označení svým charakterem a využitím nejbližše ochranným známkám, stejně jako ochranné známky slouží k označování výrobků a rozlišení od jiných výrobků stejného nebo podobného druhu. Při dalším srovnání zeměpisných označení s ochrannými známkami však lze identifikovat řadu rozdílů mezi těmito nehmotnými věcmi.

Zatímco ochrannou známku lze nalézt prakticky na jakémkoliv výrobku, zeměpisné označení může být pouze na zboží, které vykazuje vazbu mezi kvalitou tohoto zboží a jeho zeměpisným původem. Jsou to většinou potraviny a zemědělské výrobky, vína, lihoviny a tradiční řemeslné výrobky nebo suroviny. Zeměpisné označení musí být předtím, než je požádáno o jeho ochranu, užíváno, kdežto u označení přihlašovaného jako ochranná známka tomu tak není. Zeměpisné označení je nepřevoditelné a nelze na něj poskytnout licenci, kdežto u ochranných známek tyto možnosti nakládání jsou právem umožněny. Zapsané zeměpisné označení je chráněno časově neomezeně a správní poplatky se platí pouze za přijetí žádosti k ochraně u příslušného úřadu, oproti ochranným známkám, kdy pokud vlastník chce obnovovat zápis ochranné známky, je nucen platit poplatky za prodloužení lhůty ochrany. Zatímco funkcí ochranné známky je odlišit výrobky nebo služby jednoho podnikatele od výrobků a služeb jiného podnikatele, funkcí zeměpisného označení je deklarovat konkrétní zeměpisný původ výrobků.

Naprosto zásadním rozdílem mezi oběma právy na označení je však výlučnost vlastníka ochranné známky užívat a nakládat s touto známkou a oproti tomu „nevýlučnost“ tohoto práva u uživatelů zeměpisných označení, které může využívat každý výrobce či zpracovatel, který svoji výrobu umístí na příslušné území a dodrží stanovená pravidla.

Při obchodování se používají pro zboží různé názvy obsahující odkaz na nějaké zeměpisné místo, ovšem pouze jen některé z těchto názvů jsou chráněny jako zeměpisná označení a lze je považovat za nehmotnou věc, předmět práva duševního vlastnictví. V zásadě lze rozlišit tři varianty. Označení sice obsahuje odkaz na zeměpisné místo, ale je to označení druhové – v českém prostředí máme více příkladů – frankfurtské párky, turecký med, vídeňský řízek, vídeňská káva, španělský ptáček. Další možností je, že se jedná o ochrannou známku, např. Philadelphia smetanový sýr. Nebo za třetí, jedná se o skutečně chráněné označení původu nebo chráněné zeměpisné označení, např. „Hořické trubičky“, „Olomoucké tvarůžky“. Je třeba rozlišit, která z těchto označení signalizují spotřebiteli skutečný zeměpisný původ zboží nebo služby a která tuto funkci neplní.

Zeměpisná označení lze klasifikovat dvěma způsoby, první závisí na způsobu vyjádření konkrétního zeměpisného označení a druhý na tom, jak blízky je vztah mezi zbožím a jeho původem odkazujícím na zvláštní zeměpisné prostředí. V tomto smyslu je možné rozlišovat **přímá a nepřímá zeměpisná označení**.

Přímá jsou tvořena slovem – zeměpisným názvem státu, oblasti, města – oficiálním názvem tohoto místa.¹⁴ Tato zeměpisná označení umožňují spotřebiteli bezprostředně porozumět odkazu na zeměpisné místo vyjádřené v tomto názvu (např. „České pivo“, „Irská whiskey“, „Švýcarské hodinky“).

Nepřímá zeměpisná označení lze chápat tak, že to mohou být i nezeměpisné názvy nebo symboly, které spotřebiteli naznačují zeměpisný původ výrobku. Byl by to např. symbol švýcarského červeného kříže evokujícího švýcarský původ výrobku, obrázek větrného mlýna vzbuzujícího dojem, že výrobek pochází z Nizozemska.

Mimo tuto klasifikaci stojí skupina **tradičních jmen**, jako je „Basmati“ pro indickou rýži a „Feta“ pro řecký sýr, které nejsou názvy konkrétních míst, ale tradičně odkazují na zeměpisný původ těchto výrobků. Do této skupiny lze zařadit i historické názvy, původně užívané jako zeměpisné názvy, např. „Austerlitz“, „Carlsbad liqueur“. Tyto názvy mohou být doplněny obrazovými symboly evokujícími příslušné místo – např. zřídelní pramen uvedený na likéru. Vždy je však podmínkou u přímých, nepřímých i tradičních zeměpisných označení, že označení musí být spotřebitelem vnímána jako odkaz na zeměpisný původ zboží.

Zeměpisná označení lze také rozlišovat podle vztahu k zeměpisnému původu na **jednoduchá (prostá) a kvalifikovaná zeměpisná označení**.¹⁵ První typ, jednoduchá zeměpisná označení, znamená prosté spojení zboží a jeho zeměpisného původu. Druhý typ, kvalifikovaná zeměpisná označení, navíc značí, že zboží má díky tomuto zeměpisnému původu zvláštní vlastnosti, které vznikly v důsledku působení tohoto původu, takže v tomto případě existuje také kvalitativní vztah mezi zbožím a zeměpisným místem.

V literatuře je často zdůrazňováno,¹⁶ že kvalita v případě kvalifikovaných zeměpisných označení zahrnuje nejen tradičně vnímané vlastnosti jako chuť, vůni, vzhled, ale také výrobní postupy, které respektují ochranu přírodního prostředí, neboť se má za to, že pozitivní vlastnosti zboží nemohou vznikat v prostředí zatíženém nebo znečištěném.

Je třeba si uvědomit, že právní úprava zeměpisných označení chrání pouze označení či název výrobku, ale nikoliv výrobek samotný. Složení výrobku, postup jeho přípravy, zpracování, výroby mohou být chráněny jako jiný předmět práva duševního vlastnictví, nejčastěji jako patent nebo know-how.¹⁷

¹⁴ Mantrov, V. *EU Law on Indication of Geographical Origin Theory and Practice*. Springer International Publishing Switzerland, 2014, s. 51. ISBN 978-3-319-05689-0.

¹⁵ Mantrov, V. *EU Law on Indication of Geographical Origin Theory and Practice*. Springer International Publishing Switzerland 2014, s. 51. ISBN 978-3-319-05689-0.

¹⁶ Gangjee, D. *Relocating the Law of Geographical Indications*. Cambridge University Press, 2012, s. 300. ISBN 978-0-521-19202-6.

¹⁷ V právním řádu České republiky není know-how výslovně chráněný nehmotný statek, ale lze jej chránit zprostředkovaně pomocí právní úpravy obchodního tajemství nebo nekalé soutěže – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.